

Mange innvandrere er dårlige til å lese norsk

Svært mange innvandrere fra mange ikke-vestlige land har så dårlige ferdigheter i å lese norsk at det kan gå utover deres evne til å orientere seg i den norske hverdagen. De kan for eksempel få vansker med å skjønne hvordan de skal bruke medisiner riktig, eller forstå en rutetabell eller viktig offentlig informasjon. Viktige lyspunkt er at yngre leser vesentlig bedre enn eldre, og at utdanning gir betydelige forbedringer. Dette kan borge for bedre resultater i fremtiden.

Egil Gabrielsen og Bengt Oscar Lagerstrøm

En av de viktigste utfordringer som møter unge og voksne innvandrere, er det å lære seg et nytt språk. Vi har omfattende forskningsmessig belegg for å si at innvandreres ferdigheter i å lese, skrive og snakke på sitt "nye språk", er av sentral betydning for deres livskvalitet; for mulighetene til å få innpass og fungere godt i arbeidslivet og for det å finne seg til rette i det samfunnet som man er flyttet inn i, kort sagt for integreringen (St.meld. nr. 49 2003-2004). Denne artikkelen skal beskrive nærmere hvordan situasjonen er på dette viktige området for ulike grupper av innvandrere i Norge.

Bakgrunnen for vår presentasjon er kartleggingen av innvandreres leseferdigheter fra to undersøkelser gjennomført i 1998 og 2003, IALS (International Adult Literacy Survey) og ALL (Adult Literacy and Life Skills Survey). Oppmerksomheten vil i særlig grad bli rettet mot den delen av innvandrerbefolkningen som omtales som "ikke-vestlige" innvandrere (se definisjon i Boks 1). Det er denne gruppen som har hatt den største økningen i de senere årene og som i dag utgjør ca. 72 prosent av innvandrerbefolkningen i Norge, rundt 250 000 mennesker (www.ssb.no).

Hvorfor er leseferdighet viktig?

Den store internasjonale interessen for å måle lesekompetansen blant barn, unge og voksne, skyldes flere forhold. Det er for det første liten tvil om at det som omtales som det "makroøkonomiske perspektivet" har vært en sentral drivkraft; befolkningens leseferdighet vurderes som en viktig konkurransefaktor i en verdensøkonomi som i stadig større grad preges av globalisering. Den enkelte nasjons omstillings- og tilpasningsevne forventes å få økt betydning i den økonomiske konkurransen i årene som kommer, og lesekompetanse er en sentral faktor i denne sammenhengen.

Leseferdighet er også en viktig forutsetning for å kunne opprettholde og videreutvikle sentrale demokratiske ideer. Et levende demokrati forutsetter både at folk blir informert og at de lar seg informere. Igjen blir leseferdighet et viktig stikkord; de grupper av befolkningen som ikke utvikler og vedlikeholder en tilstrekkelig lesekompetanse, risikerer å bli marginalisert i et samfunn som synes å kreve mer av nettopp denne kompetansen. Innvandrere fra ikke-vestlige land kan representere en slik gruppe. Tall fra de siste kommunestyre- og fylkestingsvalgene viser for eksempel at det i 1999 bare var 43 prosent av denne gruppen som avga stemme; i 2003 var prosentandelen redusert til 36.

Lesekompetanse er dessuten vesentlig for den enkelte samfunnsborger, både for å tilfredsstille kravene fra et stadig mer "leseintensivt" arbeidsliv, men og-

Egil Gabrielsen er førsteamanuensis, Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning, Universitetet i Stavanger (egil.gabrielsen@uis.no).

Bengt Oscar Lagerstrøm er prosjektleder i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for intervjuundersøkelser (bengt.oscar.lagerstrom@ssb.no).

så for å kunne fungere som en aktiv deltaker i et samfunnsliv som stiller økte krav til befolkningens skriftspråklige ferdigheter. Utfordringene for ikke-vestlige innvandrere er åpenbare også i disse sammenhengene. Arbeidslivet er for de fleste voksne den viktigste arenaen for å bli en del av fellesskapet. Den enkelte sikres et økonomisk fundament for å forsørge seg og sin familie, og arbeid bidrar til å gi anerkjennelse. For innvandrerbefolkningen er det ikke minst viktig at arbeidslivet er et sted for læring, sosial kontakt og samhandling med andre mennesker. Tall fra første kvartal 2004 er nedslående i så henseende og viser at hver sjettede arbeidsledig er en innvandrer. Over 80 prosent av de arbeidsledige innvandrerne kommer fra gruppen ikke-vestlige innvandrere (St.meld. nr. 49 2003-2004:158). Arbeidsledigheten i denne gruppen har de siste årene vært mellom tre og fem ganger høyere enn landsgjennomsnittet i Norge. "Den onde sirkel" er åpenbar; for mange ikke-vestlige innvandrere er svake leseferdigheter (på norsk) en sannsynlig grunn til at de ikke får innpass i det norske arbeidsmarkedet; og dermed mister de også den muligheten for å vedlikeholde og videreutvikle sin lesekompetanse som arbeidslivet representerer for voksne mennesker.

I denne artikkelen sammenligner vi nivået på kognitive evner hos ikke-vestlige innvandrere med innvandrere fra vestlige land med unntak av våre naboland, Sverige og Danmark, og disse to sistnevnte landene (se Boks 1). Prestasjoner som måles i ALL er et mer direkte mål på ferdigheter enn hva som vanligvis blir brukt: Antall år med skolegang, lønn eller arbeidsmarkedstilknytning. Siden kvaliteten på skolegang land imellom kan variere både mellom og innenfor landegrenser, kan det å sammenligne mellom ulike innvandringsland gi et skjevt bilde av relative ferdigheter. For eksempel kan det tenkes at det relative antall innvandrere i Norge med ni-ti års utdanning synker i antall, mens de med ni-ti års utdanning fra Pakistan øker. Gjennomsnittlig utdanningsnivå blant innvandrergrupper vil ikke påvirkes av slike endringer, men det gjennomsnittlige ferdighetsnivået må forventes påvirket. Dette gjelder selvsagt også innenfor den grove inndelingen vi har gjort i ikke-vestlige og vestlige innvandrere. Utvalget til ALL består av personer fra hele 57 forskjellige land (Lagerstrøm 2005a). Noe som illustrerer hvor forenklet en to- eller tredeling av en heterogen gruppe som innvandrere i Norge er. Videre er det ikke uvanlig å anta at det er ulik grad av læringsinnhold knyttet til ulike utdanningsnivå i ulike land. Dette forholdet vil også svekke muligheten for å sammenligne ferdighetsnivå på bakgrunn av antall år på skolebenken.

Studier basert på inntekt og arbeidsmarkedstilknytning vil heller ikke kunne bøte på dette. Disse vil være ufullkomne fordi de kun vil basere seg på de som er i jobb. Flere studier, IALS inkludert, viser at innvandrere fra vestlige land har større sjanser på arbeidsmarkedet enn innvandrere fra ikke-vestlige land (Mathisen 2001). Det synes også å være slik at jobber ikke er like tilgjengelige for ikke-vestlige som for vestlige innvandrere selv om deres kompetanse og evner er de samme.

Utviklingen av skriftspråklig kompetanse på et nytt språk ...

Innvandrerens første møte med lesing og skriving kan variere mye, avhengig av sosial og kulturell bakgrunn. En grunnleggende erkjennelse er å se at personer med et annet morsmål enn norsk langt fra er en enhetlig gruppe. Faktisk så finner vi i IALS større ulikheter og større forskjeller mellom ulike innvandrergrupper enn blant etniske nordmenn. Store forskjeller forekommer så vel språklig og kulturelt som i spørsmålet om språktilegnelse på et nytt språk og sosial integrasjon. I Norge har over en halv million mennesker enten mor

Boks 1: Hvem er innvandrer?

Spørsmålet over er langt fra enkelt å besvare. Statsborgerskap, fødeland, foreldres fødeland og språkbakgrunn kan alle være hensiktsmessige avgrensninger. Her har vi i utgangspunktet valgt å definere de ulike gruppene vi ser nærmere på etter landbakgrunn, jf. Statistisk sentralbyrå (SSB) sitt befolkningsstatistiske system. SSB definerer landbakgrunn ut ifra eget, eller foreldres fødeland (www.ssb.no/emner/00/00/10/innvandring). Videre har vi gjort et skille mellom en innvandrer fra et ikke-vestlig land, vestlige land uten Sverige og Danmark og Sverige og Danmark. Ikke-vestlige land er definert som land i Asia inkludert Tyrkia, Afrika, Sør- og Mellom-Amerika og Øst-Europa. Personer med bakgrunn fra Danmark og Sverige er skilt ut særskilt fordi personer fra disse landene har et morsmål som ligger nært opp til norsk. Dette gjør at disse personene har en helt annen mulighet til å fungere i det norske samfunnet uten å måtte tilegne seg et nytt andrespråk. Samtidig vet vi at barn som vokser opp i flerspråklige miljøer utvikler en funksjonsfordeling mellom språkene (Bratt-Paulston 1983). For disse kan morsmålet f.eks. anvendes i familien, mens norsk brukes i skole- eller arbeidssituasjon.

For IALS bruker vi språkbakgrunn for å dele opp innvandrergruppen vår i ikke-vestlige innvandrere, vestlige innvandrere uten Sverige og Danmark og svensker og dansker. Morsmålet til informantene er i dette tilfellet hentet fra intervjuet.

eller far eller begge foreldrene sine født utenfor landet. I alt finner vi folk med bakgrunn fra 208 land i Norge (St.meld. nr. 49 2003-2004).

... avhenger av en rekke faktorer

Faktorer som 1) leseren og skriveren selv, 2) de tekstene hun/han møter og 3) sammenhengene lesing og skriving inngår i er viktige for å nå et funksjonelt lese- og skrivenivå. For å tilegne seg skriftspråklig kompetanse i et nytt språk, er den sosiokulturelle sammenhengen man befinner seg i av vesentlig betydning. Er det et levende språkrom man lever i eller ikke? Er språkrommet fylt av bøker og besøk på bibliotek? Er lesing, skriving og samtalen rundt det som leses og skrives et betydelig innslag i dagliglivet, eller ikke? Interessant er det også hvilke holdninger som er blitt utviklet i forhold til språket. Er vedkommende interessert, motivert og kjenner at språket utgjør en viktig funksjon i livet, eller ikke? Et tredje aspekt er knyttet til personens kunnskaper om innholdet i teksten og om innholdet stammer fra den enkeltes erfaring som er åpen og tilgjengelig for personen, eller om den er uten erfaringsmessig referanse for vedkommende. Et fjerde aspekt har med personens språklige, metaspråklige og metakognitive kompetanse å gjøre. Hvilken erfaring har personen med å være i både talespråklige og skrivespråklige verdener? Setter hun selv ord på sin virkelighet?

Utviklingen av leseferdighetene våre stopper ikke opp etter endt skolegang. Blant unge voksne, som her er personer i alderen 16-30 år, er variasjonen i ferdighetsnivå mindre enn blant personer over 30 år. De største forskjellene kommer likevel ikke før blant de aller eldste, over 60 år. En årsak til dette kan være at skolen hjelper de svakeste til å prestere mer enn de ellers ville ha

gjort. Når disse slutter skolen vil ferdigheten deres avta. En slik hypotese avhenger også av en forutsetning om at lesekravene er større i skolen enn i den alternative aktiviteten, som gjerne vil være i en jobbsammenheng. Samtidig som de svakeste presterer høyere enn de ellers ville ha gjort på skolen, presterer de beste lavere fordi de ikke får motivasjonen til å vise evnene sine fullt ut. Når disse møter utfordringer i utdannings- og arbeidssituasjoner senere, gis de nødvendige incitamenter til å utvikle sine leseevner. Lesing, skriving og regning i arbeidet har tydelige positive relasjoner på leseferdighetene våre. Viktigheten av at tilegnelse av språket skjer i en kontekstuell omgivelse, er nylig studert i Norge. Folkenborg og Skog Hansen (2003) finner at arbeidsplassen som læringsarena i seg selv er viktig for tilegnelse av relevant kompetanse for minoritetsspråklige og for styrking av deres arbeidsmarkedstilknytning.

Boks 2: International Adult Literacy Survey (IALS)

IALS ble gjennomført i til sammen 21 land i perioden 1994-1998. I Norge ble undersøkelsen gjennomført i 1998 (Ritland 2000). Når ble feltarbeidet gjort i Norge? De 21 landene representerer ca. 10 prosent av jordens befolkning, men står samtidig for 50 prosent av verdens samlede bruttonasjonalprodukt. Deltakere i undersøkelsen var representative utvalg av unge og voksne mellom 16 og 65 år; til sammen deltok mer enn 75 000 mennesker. Kartleggingen ble gjennomført som hjemmebesøk, og i tillegg til leseoppgaver inkluderte den et omfattende bakgrunnsintervju.

IALS har kartlagt leseferdigheten på tre såkalte leseskalaer. "Prosaskalaen" måler deltakernes evne til å lese sammenhengende tekst, av den typen vi møter når vi leser bøker, avisartikler og instruksjoner. Den andre leseskalaen, "dokumentskalaen" tar utgangspunkt i det som kalles "ikke-sammenhengende" tekst; tekster som også inkluderer tabeller, figurer og grafiske fremstillinger. Leseskala nummer tre, "den kvantitative skalaen", inneholder oppgaver hvor det inngår tall i teksten og hvor leseren forutsettes å skulle utføre regneoperasjoner av ulik vanskegrad for å finne frem til korrekt svar.

IALS anvender fem leseferdighetsnivåer for å beskrive unges og voksnes leseferdighet. Nivå 1 er det enkleste nivået og nivå 5 det mest avanserte. Nivåene reflekterer lesetekstens kompleksitet og samspelet mellom denne teksten og den tilhørende oppgaveteksten som leseren blir presentert for. Det er viktig å understreke at også nivå 1-lesere kan lese i teknisk forstand (har avkodingsferdighet), men at de bare behersker enkle tekster med konkret innhold. De vil ha problemer dersom leseoppgaven krever at en må finne frem til og integrere informasjon fra ulike deler av den aktuelle teksten for å kunne avgi korrekt svar. På den kvantitative skalaen behersker nivå 1-leseren bare enkle addisjonsoppgaver, fortrinnsvis med såkalte semantiske føringer (for eksempel: hvor mye blir dette til sammen?) (OECD and Statistics Canada 2000, Gabrielsen 2000, 2002, 2005a, 2005b).

Sammenligning av leseferdighet blant voksne født i ulike land

Tabell 1 viser den prosentvise fordelingen på leseferdighetsnivå for voksne nordmenn som er født i ulike land. Tallene fra prosaskalaen både fra IALS og ALL er presentert. I tillegg inngår gjennomsnittsskåren for de ulike gruppene i tabellen.

Vi ser at det er forskjeller med hensyn til fordeling på leseferdighetsnivå og i gjennomsnittsskåre for de gruppene som inngår i tabellen. Resultatene fra ALL viser at innvandrere fra Sverige/Danmark og fra andre vestlige land, har bedre leseferdigheter enn nordmenn født i Norge. Det er klart færre nivå 1-lesere i de to nevnte vestlige innvandrergruppene; samtidig som de har en betydelig større andel av meget gode lesere (nivå 4/5) sammenlignet med det vi finner for gruppen "født i Norge". Det ble ikke registrert tilsvarende forskjeller i IALS. Tar man hensyn til forskjellen i metodiske design, frafall m.m. i de to undersøkelsene, er forskjellene sannsynligvis ikke statistisk signifikante.

Gruppen "ikke-vestlige" innvandrere skiller seg klart fra de tre gruppene som er omtalt i det foregående. I denne innvandrergruppen er det en vesentlig høyere andel på de laveste leseferdighetsnivåene og en tilsvarende lavere gjennomsnittlig leseferdighetsskåre sammenlignet med de øvrige gruppene. Gjennomsnittsskåren i ALL er noe bedre enn for IALS for den ikke-vestlige innvandrergruppen, men forskjellen er ikke signifikant. Det at andelen av nivå 1-lesere i denne innvandrergruppen er vesentlig lavere i ALL sammenlignet med IALS, reflekterer muligens at det i denne femårsperioden har funnet sted forbedringer i opplæringstilbudene for ikke-vestlige innvandrere. Også her har vi imidlertid problemer med forskjeller i undersøkelsesopplegg, frafall m.m.

Ikke-vestlige innvandrere har svake leseferdigheter

Vi skal med bakgrunn i det som ble vist i tabell 1 se mer i detalj på leseferdigheten blant gruppen ikke-vestlige innvandrere i Norge, slik den er målt i ALL og i en tilleggsundersøkelse til ALL i Norge; "Leseferdståelsesundersøkelsen blant minoritetsspråklige (forkortet LFM, se Boks 3).

Boks 3: Adult Literacy and Life Skills (ALL)

ALL er en oppfølging og en utvidelse av IALS. Undersøkelsen er foreløpig gjennomført i sju land med 46 000 respondenter. Norge har denne gangen vært med i første runde; et representativt utvalg av 6 000 nordmenn bosatt i Norge i alderen 16-65 år har deltatt i denne besøksundersøkelsen, som ble gjennomført i 2003. I 2006 vil ytterligere åtte-ti land gjennomføre ALL.

For å kunne kartlegge ulike roller i dagliglivet som den enkelte har, er det gjennomført et todelt intervju – både for å kartlegge hvilke aktiviteter de ulike respondentene gjør eller har gjennomført og hvordan de faktisk løser oppgaver knyttet til hverdagslivet, enten dette skjer i en jobb- eller fritidssammenheng. Først ble det gjennomført et tradisjonelt intervjueradministrert intervju. Intervjuet omhandler en rekke områder som er viktige eksponeringskilder for ord og tall. Kartleggingen omfatter generelle demografiske opplysninger som utdanning, fødested, alder o.l., språkbakgrunn, foreldres fødeland, utdanning og arbeidssituasjon, arbeidsmarkedsstatus, bruk av ord og tall i arbeidsliv, deltakelse i utdanning og kurs, bruk av ord og tall i dagliglivet og bruk av IKT.

Respondentene begynte den kognitive delen av intervjuet ved å løse et såkalt "Basishefte". Basisheftet kan betraktes som oppvarmingsøvelser og skal sile ut 2-3 prosent av befolkningen som har særdeles store problemer med å besvare spørsmålene i hovedheftet, for å unngå pinlige situasjoner for respondenten. Hver enkelt respondent som kom igjennom silingsmekanismen, fikk utdelt ett av i alt 28 hovedhefter med en komposisjon av lesetester. Leseoppgavene er konstruert for å måle ulike typer av ferdigheter knyttet til tre ferdighetsområder; prosatekst (sammenhengende tekst), dokumenttekst (ikke-sammenhengende tekst, med innslag av tabeller, figurer eller grafiske fremstillinger), tallforståelse (numeracy) og problemløsning. De to siste ferdighetsområdene er en utvidelse fra IALS.

Tabell 1. Leseferdighetsnivå blant innvandrere fra ulike land (prosaskalaen) i IALS og ALL. Prosent

Opprinnelse	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Nivå 4/5	Gj.snitt	N
Dansk/svensk						
IALS	12	13	54	21	295	49
ALL	3	3	63	31	310	37
Vestlige land						
IALS	9	25	4	26	296	84
ALL	2	27	40	31	305	69
Ikke-vestlige land						
IALS	51	21	17	11	235	165
ALL	28	39	26	7	248	217
Norsk						
IALS	7	24	49	20	292	4 612
ALL	7	25	47	21	292	5 089

Boks 4: Leseforståelsesundersøkelsen blant minoritetsspråklige (LFM)

For LFM er det trukket et stratifisert utvalg av personer med landbakgrunn fra Pakistan, Somalia og Vietnam i alderen 16-65 år bosatt i Oslo og Akershus. I tillegg til at personene har landbakgrunn fra Pakistan, Somalia og Vietnam, ble utvalget trukket disproporsjonalt etter kjønn, utdanningsnivå og botid i Norge. Registeret over befolkningens høyeste utdanning (BHU) ble benyttet som trekkegrunnlag. Utdanningsnivået ble klassifisert i samråd med den Internasjonale utdanningsklassifiseringen (ISCED) i grunnskole eller mindre, videregående og mer enn videregående skole. Folkeregisteret ble brukt for å klassifisere botid for de som har innvandret til Norge i perioden 1998-2003, 1988-1997 og før 1988.

Av 724 personer lot 279 seg intervju. Dette utgjør 38,5 prosent. Frafallet er relativt stort. Dette skyldes først og fremst at vi ikke kom i kontakt med respondentene via telefon eller ved besøk på registrerte adresser. Ser vi på fordelingen av respondenter etter kjennemerker som kjønn, alder og botid, er det ingen gruppe som er svært under- eller overrepresentert i nettoutvalget. I tillegg er det utviklet frafallsvekter som justerer for frafallet i forhold til de nevnte prosedyrene. Likevel er det stor usikkerhet knyttet til resultatene (Lagerstrøm 2005b). Nøkkeltall for de tre ulike landgruppene er vist i tabell a.

Tabell a. Intervjustatus fordelt etter intervju og ulike grupper for frafall; ønsker ikke å delta, ikke å treffe og annet etter de ulike landgruppene og samlet. Prosent og antall

Landgrupper	Status				Antall
	Intervju	Ønsker ikke å delta	Ikke å treffe	Annet	
Samlet	38,5	19,9	38,4	3,2	724
Pakistan	44,5	18,4	32,4	4,8	272
Vietnam	32,4	17,1	43,2	1,5	253
Somalia	38,2	23,7	41,1	2,8	199

I etterkant er det utarbeidet to typer vektorer for undersøkelsen, populasjonsvektor, som brukes for å lage mål for korresponderende standardfeil. Dette er gjort fordi utvalget er et flertrinns sannsynlighetsutvalg med stratifisering og ulike sannsynligheter for respondentutvelgelse. Videre har det vært et behov for å kompensere for frafall som har oppstått for ulike nivåer. Derfor vil estimatene for populasjonsparametere og tilhørende standardfeil være avhengig av vektene. Mer informasjon om vektingsprosedyrene finnes i Lagerstrøm (2005a).

Tabell 2. "Ikke-vestlige" innvandrere i LMF og LFU, fordelt etter leseferdighetsnivå på prosaskalaen. Andel av populasjonen 16-65 år. 2003¹

	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Nivå 4/5	Gj.snitt	N	n
Pakistanere	43	31	24	2	232	14 093	121
Somalier	44	39	17	0	228	4 042	81
Vietnamesere ..	60	19	15	7	217	3 857	75
Andre	28	39	26	7	248	116 800	217

¹ Gjennomsnitt på alle fem skårene, Andre er ikke-vestlige innvandrere i LFU.
Kilde: LFU og LFM, 2003.

Presentasjonen i fortsettelsen vil omfatte fire grupper av ikke-vestlige innvandrere. Den største består av det landsrepresentative utvalget av "ikke-vestlige" innvandrere (N=217) som ble omtalt i tabell 1. Gruppe nummer 2 er et utvalg av innvandrere fra Pakistan, bosatt i Oslo og Akershus (N=121). Den tredje gruppen består av et utvalg av innvandrere fra Somalia, bosatt i Oslo og Akershus (N=81). Den fjerde og siste gruppen utgjøres av et utvalg med innvandrerbakgrunn fra Vietnam, også bosatt i Oslo og Akershus (N=75).

Tabell 2 viser den prosentvise fordelingen på leseferdighetsnivå (på prosaskalaen) for de fire gruppene av innvandrere.

Vi ser at det landsrepresentative utvalget av ikke-vestlige innvandrere synes å ha en noe bedre leseferdighet (på norsk) enn de tre andre gruppene. Forskjellene i gjennomsnittsskårer er ikke signifikant mellom de tre landsgruppene (pakistanere, somaliere og vietnamesere).

Det er spesielt med hensyn til andelen av nivå 1-lesere at vi kan registrere store forskjeller; 28 prosent hører til denne gruppen i det landsrepresentative utvalget (andre), mens mellom 43 og 60 prosent plasserer seg på dette nivået i de tre landsgruppene. Tallene bekrefter innholdet i overskriften til denne artikkelen; mange ikke-vestlige innvandrere har meget svake ferdigheter i å lese norsk.

Samlet er det rundt en tredjedel av de ikke-vestlige innvandrerne i det landsrepresentative utvalget som har ferdighet på det som blant annet av

OECD omtales som "de ønskede" nivåene 3, 4 eller 5. Tallene fra ALL viser til sammenligning at dette gjelder i underkant av 70 prosent for nordmenn født i Norge. De nevnte nivåene nås bare av hver sjettede person med somalisk opprinnelse, hver femte person med vietnamesisk bakgrunn og hver fjerde person med røtter i Pakistan. Disse tallene bekrefter at majoriteten av innvandrere fra de tre nevnte landene har bekymringsfullt svake leseferdigheter.

Små kjønnsforskjeller, unntatt blant pakistanere

I tabell 3 har vi vist fordelingen av leseferdighet i de fire aktuelle gruppene av innvandrere, fordelt etter kjønn. Vi ser at det gjennomgående er små kjønnsforskjeller når gjennomsnittsskårene i ALL sammenlignes; unntaket er for gruppen med pakistansk bakgrunn hvor menn oppnår en betydelig bedre snittskåre enn kvinner med hensyn til det å lese sammenhengende norsk tekst. Vi registrerer også at kvinner av somalisk opprinnelse har flere gode lesere sammenlignet med somaliske menn; en fjerdedel av kvinnene fungerer på nivå 3, mens dette bare gjelder hver tiende mann.

Yngre Leser bedre enn eldre

Resultatene fra IALS viste at personer i de yngste aldersgruppene gjennomgående hadde bedre leseferdigheter enn eldre voksne. Denne tendensen bekreftes også for tre av våre fire utvalg av ikke-vestlige innvandrere i ALL i tabell 4. Det er i utvalget av personer med somalisk opprinnelse det ikke er registrert forskjeller mellom de tre valgte aldersgruppene. (Det må understrekes at antallet informanter i de eldste aldersgruppene er så lavt at det er knyttet stor usikkerhet til resultatene.)

For personer med pakistansk bakgrunn er forskjellen betydelig mellom aldersgruppene. Forskjellen i gjennomsnittlig leseferdighetsskåre reflekteres blant annet i at mer enn hver tredje person i yngste aldersgruppe skårer tilsvarende leseferdighetsnivå 3

eller høyere, mens bare 13 prosent oppnår dette resultatet blant dem mellom 31 og 45 år. Også i det landsrepresentative utvalget av ikke-vestlige innvandrere (andre) registreres den samme tendensen; her fungerer ca. 44 prosent av aldersgruppen under 30 år på nivå 3 eller høyere, noe som bare gjelder for en fjerdedel i de to eldste aldersgruppene.

Ingen snarvei til leseferdigheter

Hvor lenge man har bodd i et land, og hvilke utsikter man står overfor i forhold til lengden på oppholdet, har stor betydning både for muligheter for å bli eksponert for det nye språket og for motivasjonen for å tilegne seg språklige ferdigheter på et nytt språk. Tabell 5 viser resultatene fra prosaskalaen i

Tabell 3. Ikke-vestlige innvandrere i LFM og LFU fordelt etter leseferdighetsnivå på prosaskalaen, etter kjønn. Andel av populasjonen 16-65 år. 2003¹

	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Nivå 4/5	Gj.snitt	N	n
Pakistanere							
Mann	39	30	31	1	241	7 400	60
Kvinne	47	33	17	2	222	6 693	61
Somalere							
Mann	49	41	10	0	225	2 172	32
Kvinne	37	37	26	0	228	1 871	43
Vietnamesere							
Mann	60	25	15	0	215	1 529	34
Kvinne	60	15	15	11	219	2 328	47
Andre							
Mann	24	45	28	4	254	47 979	91
Kvinne	28	34	29	9	253	44 168	82

¹ Gjennomsnitt på alle fem skårene, Andre er ikke-vestlige innvandrere i LFU.
Kilde: LFU og LFM, 2003.

Tabell 4. Ikke-vestlige innvandrere i LFM og LFU fordelt etter leseferdighetsnivå på prosaskalaen, etter aldersgrupper. Andel av populasjonen 16-65 år. 2003¹

	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Nivå 4/5	Gj.snitt	N	n
Pakistanere							
16-30	24	41	33	2	255	7 079	50
31-45	59	27	13	2	212	4 198	51
46-65	67	13	20	0	205	2 818	20
Somalere							
16-30	46	39	15	0	224	2 455	33
31-45	49	24	28	0	230	1 172	34
46-65	17	83	0	0	228	414	8
Vietnamesere							
16-30	41	37	22	0	235	1 672	23
31-45	78	3	13	6	214	1 380	33
46-65	69	8	2	21	186	804	16
Andre							
16-30	19	38	31	13	266	5 783	85
31-45	34	39	24	4	239	53 871	89
46-65	35	41	24	0	232	18 653	43

¹ Gjennomsnitt på alle fem skårene, Andre er ikke-vestlige innvandrere i LFU.
Kilde: LFU og LFM, 2003.

Tabell 5. Ikke-vestlige innvandrere i LFM og LFU fordelt etter leseferdighetsnivå på prosaskalaen, etter botid. Andel av populasjonen 16-65 år. 2003¹

	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Nivå 4/5	Gj.snitt	N	n
Pakistanere							
0-5 år	56	31	10	4	220	1 645	43
6-15 år	49	29	22	0	221	2 823	36
16 eller mer	39	32	27	2	237	9 624	42
Somaliere							
0-5 år	62	24	12	0	221	1 588	30
6-15 år	33	48	20	0	230	2 265	26
16 eller mer	20	49	31	0	255	190	19
Vietnamesere							
0-5 år	84	15	1	0	173	439	24
6-15 år	67	30	3	0	207	1 901	28
16 eller mer	43	6	34	17	243	1 517	29
Andre							
0-5 år	32	30	33	6	249	14 779	26
6-15 år	36	31	25	8	245	56 693	104
16 eller mer	17	51	26	6	253	45 328	87

¹ Gjennomsnitt på alle fem skårene, Andre er ikke-vestlige innvandrere i LFU.
Kilde: LFU og LFM, 2003.

ALL for personer med landbakgrunn fra Pakistan, Vietnam og Somalia, samt alle ikke-vestlige innvandrere samlet, etter botid i Norge.

Blant ikke-vestlige innvandrere ser det ikke ut til å være noen forskjell med tanke på gjennomsnittsskår etter botid. Andelen over og under kritisk grense ser ikke ut til å endre seg i forhold til om man har bodd i Norge mindre enn fem år, mindre enn 16 år eller 16 år eller mer. Ser vi derimot på de ulike gruppene kartlagt i LFM – pakistanere, vietnamesere og somaliere – ser vi en klar positiv effekt for både personer med bakgrunn fra Vietnam og fra Somalia allerede etter fem år, mens ferdighetsnivået først endrer seg etter 16 år i Norge for personer fra Pakistan.

Utdanning sliper leseferdighetene

Leseferdigheter slipes vanligvis gjennom utdanningssystemet. Dette skulle bety at ferdigheter i prosatekst skal øke etter antall år med utdanning. For innvandrergruppene våre er det ikke nødvendigvis en slik sammenheng. Årsaken er kompleks, men behov og mulighet for tilegnelse av slike ferdigheter er sentrale. Tabell 6 viser at ikke-vestlige innvandrere som gruppe skårer høyere etter som antall år med skolegang øker. Over halvparten av ikke-vestlige innvandrere med høyere utdanning skårer over nivå 2. Gjennomsnittsskåret er også vesentlig bedre enn gjennomsnittsskåret for gruppa sett under ett.

Tabell 6. Ikke-vestlige innvandrere i LFM og LFU fordelt etter leseferdighetsnivå på prosaskalaen, etter utdanningsnivå. Andel av populasjonen 16-65 år. 2003¹

	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Nivå 4/5	Gj.snitt	N	n
Pakistanere							
Grunnskolenivå eller lavere ...	36	44	17	3	231	5 160	35
Videregående skolenivå	45	22	31	1	241	5 441	44
Universitets- og høyskolenivå	43	29	28	0	233	2 952	37
Somaliere							
Grunnskolenivå eller lavere ...	44	45	12	0	216	666	14
Videregående skolenivå	45	38	17	0	229	2 612	37
Universitets- og høyskolenivå	27	32	41	0	255	417	17
Vietnamesere							
Grunnskolenivå eller lavere ...	83	10	6	0	184	1 814	36
Videregående skolenivå	61	22	17	0	232	958	20
Universitets- og høyskolenivå	11	33	30	25	273	990	23
Andre							
Grunnskolenivå eller lavere ...	56	26	14	4	222	792	72
Videregående skolenivå	24	46	23	6	249	858	78
Universitets- og høyskolenivå	15	29	41	15	279	726	66

¹ Gjennomsnitt på alle fem skårene, Andre er ikke-vestlige innvandrere i LFU.
Kilde: LFU og LFM, 2003.

Ser vi derimot på resultatene fra LMF finner vi at effekten av utdanning i forhold til tilegnelse av prosatekstferdigheter ikke er like entydig. Personer med bakgrunn fra Pakistan synes ikke å ta ut den samme effekten av utdanning som personer fra Somalia og Vietnam, selv om gjennomsnittsskåren for pakistanere er høyere enn for de to andre gruppene. Blant vietnamesere er nesten ni av ti med utdanning på et nivå under videregående skole under kritisk grense, mens dette gjelder kun fire av ti med over videregående skole som høyeste fullførte utdanning.

De som er utenfor arbeidsmarkedet leser dårligst

Vi har tidligere i denne artikkelen vist til resultater fra IALS når det gjelder sammenhengen mellom sysselsettingsfrekvens og leseferdigheter. I tabell 7

har vi presentert resultatene på prosaskalaen i ALL for de fire gruppene av innvandrere i Norge, fordelt etter informantenes status på arbeidsmarkedet.

Vi ser at tendensen fra IALS-undersøkelsen bekreftes når det gjelder den gruppen som utgjør et representativt utvalg av ikke-vestlige innvandrere fra hele Norge (andre i tabell 7). 18 prosent av denne gruppen er arbeidsledige eller er utenfor arbeidslivet av andre grunner på målingstidspunktet. De fleste av disse er arbeidsledige, men det er også noen som er hjemmearbeidende eller pensjonister. Gruppen sett under ett har klart dårligere leseferdigheter sammenlignet med de som enten har jobb eller er under utdanning. Over halvparten har meget svake leseferdigheter (nivå 1), og ytterligere 35 prosent av gruppen skårer på nivå 2. Dette er derfor en gruppe som trenger betydelig oppfølging for å kunne få innpass i det norske arbeidslivet.

Vi registrerer videre at student- og elevgruppen blant ikke-vestlige innvandrere skårer bedre enn gruppen av voksne i jobb, men samtidig er leseferdighetsnivået for denne studentgruppen betydelig lavere enn for studenter med norskspråklig bakgrunn. Dette må innebære at mange studenter eller elever fra ikke-vestlige land har problemer i det norske utdanningssystemet. Også blant ikke-vestlige innvandrere som er i arbeid er det mange med svake leseferdigheter; 24 prosent ligger på nivå 1 og 42 prosent på nivå 2.

Ser vi nærmere på resultatene for de tre gruppene i Oslo og Akershus med innvandrerbakgrunn fra henholdsvis Pakistan, Somalia og Vietnam, finner vi at en enda større andel av disse verken er i arbeid eller under utdanning. 35 prosent av de med vietnamesisk bakgrunn, 34 prosent med pakistansk tilknytning og 44 prosent av dem fra Somalia er utenfor arbeidslivet. Blant vietnamesere og pakistanere har flertallet i denne gruppen oppgitt at de er hjemmearbeidende, mens det i den somaliske gruppen er relativt sett flest arbeidssøkende.

Det er for alle de nevnte landsgruppene slik at de som er under utdanning relativt sett har de beste leseferdighetene. Men også blant dem som går i videregående skole eller studerer, er det mellom 26 og 33 prosent som fungerer på leseferdighetsnivå 1. Det er blant dem med vietnamesisk bakgrunn at vi finner flest under utdanning med leseferdighetsnivå 3 eller høyere (44 prosent). Det tilsvarende tallet for studenter fra pakistanske og somaliske miljøer er henholdsvis 23 og 29 prosent. (Tallene for gruppen "studenter" må leses med forsiktighet etter som antallet i gruppene er lavt.)

Tabell 7. Ikke-vestlige innvandrere i LFM og LFU fordelt etter leseferdighetsnivå på prosaskalaen, etter arbeidsmarkedsstatus. Andel av populasjonen 16-65 år. 2003¹

	Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3	Nivå 4/5	Gj.snitt	N	n
Pakistanere							
I arbeid	36	34	28	2	239	4 257	53
Student	27	50	20	3	250	4 671	27
Arbeidsledig	14	23	63	0	266	714	10
Hjemmeværende	65	19	17	0	199	2 386	22
Pensjonist	57	0	43	0	220	1 001	4
Somaliere							
I arbeid	33	53	14	0	236	1 301	22
Student	29	42	29	0	243	828	20
Arbeidsledig	60	27	13	0	226	1 148	18
Hjemmeværende	45	37	18	0	218	407	11
Pensjonist	15	85	0	0	198	104	2
Vietnamesere							
I arbeid	56	20	16	7	217	1 818	40
Student	33	23	44	0	241	552	13
Arbeidsledig	56	25	0	19	244	697	8
Hjemmeværende	89	11	0	0	172	339	12
Pensjonist	100	0	0	0	139	29	1
Andre							
I arbeid	24	42	28	6	252	79 844	131
Student	20	28	34	18	269	17 338	46
Arbeidsledig	45	37	19	0	216	9 580	18
Hjemmeværende	62	21	17	0	220	3 918	9
Pensjonist	81	19	0	0	182	2 344	5

¹ Gjennomsnitt på alle fem skårene, Andre er ikke-vestlige innvandrere i LFU.
Kilde: LFU og LFM, 2003.

Referanser

Bratt-Paulston, C. (1983): *Forskning och debatt om tvåspråkighet*. Stockholm: Skolöverstyrelsen.

Folkenborg, K. og I. L. Skog Hansen (2003): *Arbeidsplassen som læringsarena for minoritetsspråklige arbeidstakere*. Fafo-notat 2003:23. Oslo: Fafo.

Gabrielsen, E. (2000): *Slik leser voksne i Norge. En kartlegging av leseferdigheten i aldersgruppen 16 – 65 år*. Stavanger. Senter for leseforskning.

Gabrielsen, E. (2002): *"Lese for livet". Lesekompetansen i den norske voksenbefolkningen sett i lys av visjonen om en enhetsskole*. Bergen. Institutt for samfunnspsykologi, Universitetet i Bergen.

Gabrielsen, E. (2005a): Kan leseferdigheter måles og sammenlignes? Samfunnsspeilet 2/2005.

Gabrielsen, E. (2005b): Hvor godt må vi kunne lese for å fungere i dagens samfunn? Samfunnsspeilet 2/2005.

Lagerstrøm, B. O. (2005a): *Leseferdståelsesundersøkelsen 2003/2004*. Dokumentasjonsrapport, Statistisk sentralbyrå. Ikke publisert.

Lagerstrøm, B. O. (2005b): *Leseferdståelsesundersøkelsen blant minoritetsspråklige i Norge 2003/2004*. Dokumentasjonsrapport, Statistisk sentralbyrå. Ikke publisert.

Mathisen, B. (2001): *Flyktninger og arbeidsmarkedet 4. kvartal 2000*. Notater 2001/68, Statistisk sentralbyrå.

Myrberg, M. (2000): *International Adult Literacy Survey. Läs och skrivförmåga på svenska*. Universitetet i Linköping; Institutionen för pedagogik och psykologi.

OECD and Statistics Canada (2000): *Literacy in the Information Age; Final Report of the International Adult Literacy Survey*. Paris, OECD.

Ritland, A. (2000): *Kartlegging av leseferdigheter blant voksne i Norge*. Dokumentasjonsrapport 2000/19, Statistisk sentralbyrå.

St.meld. nr. 49 (2003-2004): *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse*.

Wagner, Å. K. H. (2005): *Hvordan leser minoritetsspråklige elever i Norge. En studie av minoritetsspråklige og majoritetsspråklige 10-åringers leseresultater og bakgrunnsfaktorer i den norske delen av PIRLS 2001*. Stavanger; Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning.

www.ssb.no

I den gruppen som oppgir at de er i arbeid, finner vi også stor spredning med hensyn til leseferdigheter. I gruppen vietnamesere var vel halvparten sysselsatt på intervju tidspunktet, og 56 prosent av disse skårer på nivå 1. Gjennomsnittresultatet på leseprøven er noe høyere for pakistanere (239 poeng) og somaliere (236 poeng). Prosentandelen som er i arbeid er imidlertid lavere her, henholdsvis 46 og 38 prosent. I begge de sist nevnte landsgruppene er rundt en tredjedel av de sysselsatte nivå 1-lesere.

Avslutning

De resultatene som er presentert i denne artikkelen bekrefter at mange "ikke-vestlige" innvandrere i Norge har betydelige problemer med det norske språket. Dette forholdet vil kunne føre med seg mange negative konsekvenser; både for deres egen livskvalitet og for det norske samfunnet i fremtiden. Vårt fokus har vært førstegenerasjonsinnvandrere, men vi må i denne sammenhengen minne om resultatene fra den internasjonale kartleggingen av leseferdigheten blant 10-åringer, PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study). Denne studien viser blant annet at minoritetsspråklige elever i Norge har betydelig svakere leseferdigheter enn sine jevnaldrende elever med norsk bakgrunn. Det er faktisk ingen av de andre 22 landene som deltok i PIRLS, og som har gjennomført tilsvarende sammenligninger, som har så store forskjeller mellom minoritetsspråklige og majoritetsspråklige 10-åringer som Norge (Wagner 2005). Dette understreker risikoen for at den tidligere omtalte marginaliseringen av denne innvandrerguppen kan komme til å "gå i arv" og forsterkes i årene som kommer.

Utfordringene for det norske samfunnet er betydelige. En del tiltak er presentert i St.meld. nr. 49 (2003-2004), blant annet kravet om at innvandrere skal gjennomføre et obligatorisk norskkurs. Det har imidlertid vist seg vanskelig å motivere deler av innvandrerbefolkningen for norskopplæring, og det må derfor anses som positivt at det nå er gitt mer entydige signaler om hvilken lesekompetanse som kreves for å kunne fungere i det norske samfunnet. Det må stilles store forventninger til innhold, organisering og gjennomføring av de norskkursene det her legges opp til. At effekten av tidligere kurs kanskje ikke alltid har vært like vellykket, understreker behovet for endringer og nødvendiggjør en bedre kvalitetssikring av denne typen kurs. Erfaringer fra andre land med betydelig større grupper av innvandrere enn det vi kjenner fra Norge, viser at det å integrere språkopplæringen som en obligatorisk del av deltakelsen i arbeidslivet har vist seg å ha god effekt for de svakeste gruppene av lesere. Vi bør også i større grad se til Sverige som synes å ha klart bedre resultater blant ikke-vestlige innvandrere i de internasjonale kartleggingene av barns, unges og voksnes lesekompetanse (Myrberg 2000).